

SVEUČILIŠTE U RIJECI
AKADEMIJA PRIMIJENJENIH UMJETNOSTI

NASTAVNI MATERIJAL ZA PREDMETE:

GRAFIKA A / GRAFIKA B

diplomski sveučilišni studij Likovne pedagogije

Autorica
prof. art. Letricija Linardić

Rijeka, 2024.

Ovaj nastavni tekst pozitivno je ocijenjen (KLASA: 034-02/24-01/25; UR.BROJ: 2170-1-39-01-24-01; DATUM: 12.03.2024.) od strane Povjerenstva za vrednovanje i ocjenjivanje nastavnog teksta, u sastavu: prof. art. Marina Banić Zrinščak, izv. prof. art. Melinda Kostelac i izv. prof. art. Celestina Vičević. Kao takav postaje nastavni materijal te se objavljuje na mrežnim stranicama Akademije primijenjenih umjetnosti u Rijeci za potrebe nastave.

Sadržaj

DETALJNI IZBEDBENI PLAN PREDMETA GRAFIKA A I GRAFIKA B	2
Ciljevi predmeta.....	2
Očekivani ishodi učenja za predmet GRAFIKA A	2
Sadržaj predmeta GRAFIKA A.....	3
Očekivani ishodi učenja za predmet GRAFIKA B	3
Sadržaj predmeta GRAFIKA B.....	4
Obveze studenata – Grafika A i Grafika B	4
Zaštita i sigurnost na radu.....	4
Vrednovanje i ocjenjivanje Grafika A i Grafika B:	5
Uvod.....	6
Postmoderna načela komponiranja	8
Aproprijacija / prisvajanje – rekontekstualizacija	11
Jukstapozicija	16
Višeslojnost / Layering	19
Tekst i slika	22
Vizualni dnevnik – moćan alat za kreiranje umjetničkih ideja.....	26
Kreativni proces od teme do ideje.....	26
Umjetnička ideja (koncept) – druga stvarnost.....	29
Umjetnički rad	31
Izlaganje grafike.....	32
Usmena prezentacija i <i>artist statement</i>	33
Literatura	35

DETALJNI IZBEDBENI PLAN PREDMETA GRAFIKA A I GRAFIKA B

ECTS bodovi: 13 / P₃ + V₄ / GRAFIKA A

13 / P₃ + V₄ / GRAFIKA B

Način izvođenja nastave i usvajanje znanja

- predavanja, vježbe, samostalni zadaci, terenska nastava

Ciljevi predmeta

Sinteza iskustava studenata stečena tijekom tri prethodne godine, radom i istraživanjem u području grafike, srodnim disciplinama i ostalim medijima (fotografija, video, računalne tehnike u grafici) te primjena znanja u svakodnevnom radu u grafici. Studenti se osposobljavaju za samostalnu umjetničku produkciju.

Očekivani ishodi učenja za predmet GRAFIKA A

- Uz stručno vodstvo usporediti i interpretirati sadržaje iz područja grafike u korelaciji sa suvremenom i recentnom umjetnošću
- Istraživati i upotrijebiti kompleksnije crtačke vještine i tehnike za izradu različitih predložaka za grafiku
- Predložiti tehniku crteža prema zadanoj grafičkoj tehnici i obrnuto
- Izvesti grafičku matricu u dubokom i plošnom tisku prema odabranom predlošku
- Uz stručno vodstvo izvesti kompleksnije postupke tehnika dubokog tiska i plošnog tiska složenijeg likovnog izraza
- Uz stručno vodstvo izvesti kompleksnije postupke višebojnog otiskivanja i grafičkih listova složenije razine
- Prepoznati mogućnosti grafičkog lista kao prostorne instalacije ili objekta
- Istraživati različite grafičke tiskovne podloge za izvedbu vlastitog grafičkog rada
- Voditi vizualni i pisani dnevnik vlastite likovne prakse u području grafike
- Analizirati vlastiti likovni grafički izraz
- Timskim radom osmisliti likovno-grafičku radionicu za različite dobne skupine primjenjujući metodičke principe grafičkih postupaka

Sadržaj predmeta GRAFIKA A

Obaveza je studenata produkcija integralnog projekta kojim se prezentira više radova vezanih temom ili tehnikom. Tijekom rada potrebno je usmeno analizirati pojedine korake postupka: analizirati tehnološki vid, likovno estetski vid, smještaj umjetničkog problema u kontekst povijesti umjetnosti. Tijekom rada potrebno je dokumentirati sve faze realizacije.

Očekivani ishodi učenja za predmet GRAFIKA B

- Samostalno usporediti i interpretirati sadržaje iz područja grafike u korelaciji sa suvremenom i recentnom umjetnošću
- Istraživati i upotrijebiti kompleksnije crtačke vještine i tehnike za izradu složenijih predložaka za grafiku
- Pravilno odabrati tehniku crteža prema zadanoj grafičkoj tehnici i obrnuto
- Izvesti složeniju grafičku matricu u dubokom i plošnom tisku prema odabranom predlošku
- Samostalno izvesti kompleksnije postupke tehnika dubokog tiska i plošnog tiska složenijeg likovnog izraza
- Samostalno izvesti kompleksnije postupke višebojnog otiskivanja i grafičkih listova složenije razine
- Osmisliti mogućnosti grafičkog lista kao prostorne instalacije ili objekta
- Istraživati različite negrafičke tiskovne podloge za izvedbu vlastitog grafičkog rada
- Voditi vizualni i pisani dnevnik vlastite likovne prakse u području grafike i usporediti ga s tuđim radom u grupi
- Analizirati vlastiti i tuđi likovni grafički izraz
- Timskim radom izvesti osmišljenu likovno-grafičku radionicu za različite dobne skupine primjenjujući metodičke principe grafičkih postupaka

Sadržaj predmeta GRAFIKA B

Realizacija grafičkih projekata prema izboru studenta i na osnovu pripremljenog crteža kao predložka za matricu. Analiza i planiranje procesa te korištenje stečenih iskustava pri radu u grafičkim medijima i izbora najpogodnije tehnike pri realizaciji predložka. Upoznavanje sa suvremenom grafičkom produkcijom putem umjetničkih časopisa, literature iz područja grafičkih tehnika te monografija suvremenih grafičara.

Obveze studenata – Grafika A i Grafika B

Studenti i studentice dužni su redovito prisustvovati nastavi, aktivno sudjelovati u raspravama i obavljanju zadataka te uz pomoć mentorice i asistentice iznaći koncept i realizirati ga u grafičkoj tehnici prema dogovoru.

Samostalna produkcija integralnog projekta studenta koja se sastoji od više radova vezanih temom ili tehnikom. Uz vođenje dnevnika i analize radova tijekom zimskog i ljetnog semestra, studenti će izraditi pisani esej o vlastitom umjetničkom radu i prezentirati ga drugim studentima.

Zaštita i sigurnost na radu

Studenti su se u radionicama i prostorijama za grafiku dužni profesionalno ponašati, nositi zaštitnu odjeću i obuću po potrebi te staviti zaštitne naočale i rukavice prilikom rukovanja grafičkim materijalima. Prostor iza sebe potrebno je pospremiti i očistiti. Treba se adekvatno brinuti o grafičkim materijalima i alatima. Radu na preši potrebno je pristupiti ozbiljno i profesionalno, prema uputama nastavnika / asistenta. Preporuka je nositi sa sobom zaštitnu kremu za ruke, sapun i ručnik.

Vrednovanje i ocjenjivanje Grafika A i Grafika B:

Od studenata se očekuje (13 ECTS-a x 30 sati po ECTS-u = 390 sati po semestru, što uključuje direktnu nastavu, vježbe, samostalno istraživanje i aktivnost studenta):

Distribucija ECTS-a prema aktivnostima

Redovitost na nastavi i izvannastavnim aktivnostima, profesionalna uporaba ateljea i radionica, završno pospremanje i postavljanje završne izložbe	Uvjet za izlazak na ispit
Kontinuirano obavljanje zadataka na nastavi	40%
Samostalna analiza i predstavljanje radova	10%
Izrada pisanog umjetničkog koncepta	10%
Izrada umjetničkog rada i vođenje vizualnog dnevnika	40%

Kriteriji ocjenjivanja i formiranja ocjene temelje se na ostvarenosti ishoda učenja i studentskim obvezama te proizlaze iz periodičnog praćenja i ocjenjivanja tijekom semestra.

Metoda ocjenjivanja je formativna te se prema svim navedenim obvezama i ostvarenim ishodima učenja na kraju svakog semestra oblikuje brojčana, slovna i postotna ocjena. Formativnom metodom vrednovanja prikupljaju se informacije o napredovanju kroz kolegij i ostvarenost ishoda učenja kontinuiranim praćenjem te se prepoznavanjem senzibiliteta i interesa pojedinih studenata/ica može ciljano potaknuti daljnji rad, usmjeriti u stručnom i umjetničkom napredovanju i prilagoditi rad individualnim potrebama.

Uvod

Ovaj nastavni materijal pisan je s ciljem da se ostvari potpunija komunikacija sa studentima te olakša dostupnost informacija i praćenje vlastitog rada i napredovanja. Ujedno je i nadopuna predavanjima.

Umjetnički izraz razvija se kroz individualni rad koji je potrebno potaknuti kroz kontinuiranu komunikaciju između studenata i mentora. Zajedničkim diskusijama i prepoznavanjem individualnih potreba mentor usmjerava studente u razvoju umjetničkog mišljenja i kreiranja vlastitih umjetničkih ideja (konceptata).

Grafika je vrlo složen umjetnički medij koji iziskuje ustrajnost i puno prethodnih iskustava kako bi se predviđena umjetnička ideja mogla realizirati na odgovarajući način.

Ova skripta ne bavi se tehnološkim tradicionalnim ili suvremenim grafičkim tehnikama već informiranjem o suvremenim aspektima i načelima komponiranja u promatranju umjetničkih djela u kontekstu umjetničkih ideja. Cilj sadržaja je predstaviti neka suvremena načela u komponiranju, staviti ih u kontekst umjetničkih radova i utjecaja na grafiku, osvijestiti principe u vlastitom umjetničkom radu i primijeniti ih kroz samostalno istraživanje, a potom osmisliti umjetničku ideju te ju razložiti na segmente i realizirati umjetnički rad.

Skripta može osim informativnog karaktera postati i izvor za samostalno istraživanje. Ovdje se daje pregled različitih umjetničkih radova s različitim načelima komponiranja koja mogu pomoći u procesu oblikovanja vlastite ideje i realizacije umjetničkog rada.

Ovi nastavni materijali pomoć su u ostvarivanju sljedećih ishoda učenja:

- **Samostalno uspoređivanje i interpretacija sadržaja iz područja grafike u korelaciji sa suvremenom i recentnom umjetnošću:** ova skripta je, pored predavanja, nastavni materijal koji studentima omogućava samostalno istraživanje

tema obrađivanih na nastavi. Nakon obrađenih cjelina slijede zadaci kojima se studenti upućuju na samostalan rad kako bi ostvarili taj ishod.

- **Prepoznavanje mogućnosti grafičkog lista kao prostorne instalacije ili objekta:** mnogi navedeni primjeri uključuju domaće i strane umjetnike i umjetnice koji proširuju medij grafike u prostornu instalaciju.
- **Vođenje vizualnog i pisanog dnevnika vlastite likovne prakse u području grafike:** posebna cjelina opisuje razloge vođenja umjetničkog, vizualnog dnevnika te se povezuje s procesom razvoja i izrade umjetničke ideje.
- **Analiza vlastitog likovnog grafičkog izraza:** kroz niz različitih primjera i zadataka studenti će moći nadograditi znanje i primijeniti ga u svojem radu te analizirati rad u traženim kontekstu.

Cilj rada na diplomskom studiju jest osamostaliti studente, osnažiti ih u umjetničkom djelovanju, osnažiti ih u umjetničkim temama i konceptima koji proizlaze iz njihovih osobnih interesa i želje za kreativnim radom. Pritom je važno staviti osobni rad studenata u suvremeni kontekst promišljanja i istraživanja umjetnosti. Ova skripta je samo vodič pomoću kojeg se provjerava, uspoređuje i stvara vlastiti kritički i samokritički odnos, kako u vlastitome radu tako i u suvremenim pojavama oko nas.

Na predmetima Grafika A i Grafika B stječe se velik dio ECTS-a na diplomskom studiju. Samim time od studenta se očekuje sinteza dosadašnjih umjetničkih iskustava te razvoj i stjecanje novih znanja, vještina i sposobnosti koje će utjecati na kvalitetu i kompetencije stručnjaka u području nastavničke struke, odnosno razvoja osobne likovno-umjetničke prakse i predaje znanja drugima, uz razumijevanje brojnih tradicionalnih i suvremenih likovno-umjetničkih praksi.

Primarni medij, kako sam naziv kaže, podrazumijeva umjetnički rad u mediju grafike. S obzirom na razvoj i kompleksnost umjetničkih ideja (konceptata) cilj je sagledati grafiku kao medij komunikacije sa samim sobom, s gledateljem, s prostorom, te razmotriti njezina ograničenja i prednosti u odnosu na vlastitu ideju. Funkcija umjetnosti u prenošenju ideje i poruke, provokacije, kritike, pitanja, osjećaja, intime itd. jest predmet izučavanja grafičkog medija i kolegija.

Postmoderna načela komponiranja

Da bismo promatralo likovno-umjetničko djelo mogli razumjeti i dublje analizirati, potrebno je poznavati likovne elemente i kompozicijska načela, kao i njihova međusobna uvjetovanja i karakteristike.

Kompoziciju tvore = likovni elementi + kompozicijska načela

7 likovnih elemenata	+	7 načela komponiranja
točka, crta, boja, ploha, površina, prostor i volumen		ritam, kontrast, harmonija, ravnoteža, proporcija, omjeri i razmjeri, dominacija i jedinstvo

Temelji stvaranja umjetničkog rada, temelji analize i razumijevanja sadržani su u formuli 7 + 7 ako promatramo ogoljenu sliku. Ali što je sa sadržajem umjetničkog djela? Što je s funkcijom ili porukom djela? Dana formula u tom slučaju nije dostatna te je potrebno dublje razmotriti načela komponiranja u funkciji prezentiranja poruke i sadržaja umjetničkog djela.

Obrazovna nastojanja su usmjerena na osvještavanje komunikacijske uloge grafike koja se i kao umjetnički medij razvila upravo na tim temeljima. Gledajući povijesni razvoj grafičkog medija, možemo ustvrditi da je grafika pozvana da prikazom utječe, stvara sliku, obrazuje te dogmatski ili provokativno djeluje na promatrača. Česta su razmišljanja da je svladavanje grafičkih tehnika cilj sam po sebi. Kako bismo nadrasli takav koncept poimanja umjetnosti grafike potrebno je osvijestiti funkciju medija, povijesne i suvremene aspekte, mogućnosti i ograničenja koje ona pruža.

Američka umjetnica i edukatorica Olivie Gude¹, profesorica na Sveučilištu Illinois u Chicagu, na temelju svojih istraživačkih radova, radionica sa studentima, javnih radova i umjetničko-nastavničkog iskustva definirala je postmoderna načela

¹ [Digication ePortfolio :: Olivia Gude :: Olivia Gude Biography](https://naea.digication.com/omg-archive/Biographical_Info)
https://naea.digication.com/omg-archive/Biographical_Info (29.01.2024.)

komponiranja² koja su često zastupljenija u umjetničkim radovima. To su apropijacija, jukstapozicija, rekontekstualizacija, višeslojnost („layering“), tekst i slika, hibridnost, fokusirano gledanje („gazing“) i representin` (načelo kompozicije koje istražuje probleme identiteta i pripadnosti koje su svojstvene kulturnim i političkim okruženjima).

Kroz primjere postmodernih načela komponiranja, navedenih u daljnjem tekstu, odabrana su neka načela komponiranja te pojedini umjetnici i umjetnice u čijim se radovima može prepoznati i analizirati jedno ili kombinacija više navedenih načela komponiranja. Mnogi umjetnici iskoristili su prednosti grafičkog medija (tiskanje, umnožavanje, industrijska grafika, dizajn proizvoda, dnevni tisak itd.) u prikazu umjetničke ideje. Uopćeno je mišljenje da se umjetničko djelo prihvaća u formi unikatna i njegove nepovredivosti. No u grafičkom mediju, gdje postoji multiplikacija originala, često dolazi do nerazumijevanja medija i nesporazuma u tumačenju originalnosti. Medij grafike ne naglašava unikatnost, već uspostavu komunikacije s gledateljem, koristi svoje prednosti umnožavanja u prenošenju poruke. Suvremena umjetnost grafike takav pristup stubokom mijenja upravo se poigravajući s trajnošću umjetničkog djela, vrijednošću, unikatnosti, funkcije...

Umjetnost grafike tradicionalno determiniraju tri komponente, a to su: matrica, grafički postupak i grafički list³.

Matrica dolazi od latinske riječi *matrix* što znači uterus ili trudna životinja⁴. Kao što žena ima neposredan odnos sa svojim djetetom, matricu možemo simbolički promatrati kao ishodište umjetničkog djela koje ima neposredan odnos sa svojim stvarateljem. Matrica je ishodište ideje, ostavljanje traga, mjesto unošenja ideja, utiskivanje trenutka, osjećaja, raspoloženja, misli, i kao takva jest umjetničko djelo. Pažnja se gotovo uvijek posvećuje grafičkom listu koji reprezentira matricu.

² Gude, O. (2004). Postmodern principles: In search of a 21st century art education. *Art Education*, 57(1), 6-14.

³ Hozo, DŽ. (1988). Umjetnost multioriginala: kultura grafičkog lista. Mostar: Prva književna komuna

⁴ [matrix | Etymology, origin and meaning of matrix by etymonline](https://www.etymonline.com/word/matrix) (29.01.2024)

<https://www.etymonline.com/word/matrix>

Međutim, umnoženi grafički list samo je prijenosnik informacije za promatrača. U usporedbi s drugim umjetničkim medijima koji direktno i neposredno promatraču daju prikaz umjetničkog rada, grafika to radi posredno putem umnožavanja s matrice. Autorskim otiskivanjem, utrljavanjem boje, umjetnik opetuje ideju i preispituje sadržaj djela i ponovo intervenira. To je poseban proces koji je sastavni dio umjetnosti grafike. Prema tome, grafički list može se promatrati kao posljedica umjetničkih postupaka i procesa te kao dokument kojim se promatraču nudi ideja ili poruka. Spoj grafičkih postupaka u izradi matrice i grafičkog lista koji predstavlja taj umjetnički proces i umjetničku poruku jest grafika.

Za razliku od bilo kojeg drugog medija, u području umjetničke grafike često se vode polemike oko toga što jest „prava“ grafika, a što nije. Neznanje i predrasude su najveći neprijatelji umjetnosti pa se tako ispred same ideje i umjetničkog koncepta stavlja vrijednost tradicijskog, „čistog“ poimanja tehnologije i grafičkih postupaka, pa čak i prihvatljivih ili neprihvatljivih sadržaja. No, grafika je kao i svi ostali mediji našla svoje mjesto u suvremenoj umjetnosti upravo zahvaljujući onome čime je i tehnički i povijesno determinirana te otvara prostor izražavanjima suvremenih ideja.

Aproprijacija / prisvajanje – rekontekstualizacija

Da bismo uopće mogli govoriti o prisvajanju (aproprijaciji) i rekontekstualizaciji, potrebno je spomenuti termin dekontekstualizacija. Predmet koji je uzet i oduzet iz svoje primarne namjene spaja se u novu kompoziciju u kojoj zadobiva novo značenje.

Primjer djela koje koristi dekontekstualizaciju je 'Fontana' Marcela Duchampa (1917.). Duchamp uzima svakodnevni predmet (pisoar) koji je funkcionalan u stvarnom svijetu, izbacuje ga iz tog konteksta i ubacuje u svijet umjetnosti. Pisoar gubi izvorno značenje i pretvara se u provokativan i opscen komad koji propituje ulogu umjetnosti.⁵

Jedan od najčešćih suvremenih načela komponiranja jest prisvajanje sadržaja drugih umjetničkih radova, tekstova ili bilo kojeg drugog vizualnog materijala kojim smo okruženi. Osnovna umjetnička namjena ovakvog načina djelovanja razlikuje se s obzirom na likovnu / umjetničku namjeru. Likovna ili umjetnička namjera proizlazi iz umjetničke ideje (koncepta) koji je okvir umjetnikova djelovanja (više u poglavlju „Umjetnička ideja (koncept) – druga stvarnost“).

Nisu sva kompozicijska načela nastala kao izolirani događaj. Kao i sve oko nas, tako se i umjetnost razvija i niče na temeljima prethodnika. U umjetničkim djelima se počinju pojavljivati kolaži od novinskog papira, asamblaži, ready-made, koji predstavljaju početke načela prisvajanja nekih svakodnevnih predmeta. Tu se u samim počecima ideje prisvajanja ističu posebno Pablo Picasso, Georges Braque, Marcel Duchamp, Salvador Dali i dr., koji su djelovali početkom 20. stoljeća.

Sredinom istog stoljeća ponovo se aktualizira prisvajanje slika, objekata, različitih predmeta, reklama i ostalog što je ponajviše vidljivo u radovima pop arta. Umjetnici koji su djelovali u tom periodu i ostavili velik trag i temelj postmodernim načelima komponiranja jesu Jasper Johns, Robert Rauschenberg, Andy Warhol. Kasnije, u

⁵ <http://post-what.com/2021/11/decontextualization-and-recontextualization/> (2.02.2024.)

osamdesetim godinama 20. stoljeća, Sherrie Levine ide korak dalje i reproducira tuđa djela kao svoja vlastita, uključujući i slike Claudea Moneta ili Kazimira Maljeviča.⁶

U postupcima kada se ideje, stvari i umjetnički radovi prisvajaju i prikazuju u novom umjetničkom radu neminovno dolazi do rekontekstualizacije gdje posuđene stvari u najvećoj mjeri ostaju nepromijenjene, ali se stavljaju u novi kontekst.⁷

O rekontekstualizaciji govorimo kada je umjetničko djelo uzeto iz izvornog konteksta i dano mu je novo značenje u novom umjetničkom radu. U tom procesu, novo djelo nastavlja imati vezu s izvornikom na koji se poziva, ali je recepcija djela kod promatrača različita.

Zadaci za samostalno istraživanje

Istraži prisvajanje u danim primjerima.

Usporedi radove u kojima je vidljivo prisvajanje i rekontekstualizacija s početka 20. st. (Picasso, Duchamp, Dali), sa radovima iz perioda pop arta (Johns, Warhol) i radovima novijeg perioda (Banksy, Zevs, Walker). Uoči koje su sličnosti i razlike u komponiranju i poruci tj. u komuniciranju s publikom. Odaberi tri rada, razmisli i napiši kakav utjecaj na gledatelja imaju prisvojeni elementi i cjelokupna kompozicija.

Razmisli je li ideja ili poruka prisvojenog umjetničkog djela ostala ista ili je došlo do njezine promjene. Promotri što je utjecalo na promjenu.

- **PABLO PICASSO, 1913.** Guitare, journal, verre et bouteille, kolaž s novinama <https://www.tate.org.uk/art/artworks/picasso-bottle-of-vieux-marc-glass-guitar-and-newspaper-too414>
- **MARCEL DUCHAMP, Fontana, 1917.** /photo: Alfred Stieglitz/ https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/dd/Marcel_Duchamp%2C_1917_%2C_Fountain%2C_photograph_by_Alfred_Stieglitz.jpg
- **SALVADOR DALI, Lobster Telephone, 1938.**

⁶ <http://post-what.com/2021/11/decontextualization-and-recontextualization/> (2.02.2024.)

⁷ <http://www.curtismithartisteducator.com/class-reflections-blog/reflecting-on-appropriation-and-juxtapositionrecontextualization> (2.02.2024.)

<https://www.tate.org.uk/art/art-terms/a/appropriation>

- **JASPER JOHNS**

Flags I, 1973., Sitotisak na papiru

<https://www.moma.org/collection/works/151977>

I i II grafika, Bez naziva, 1967., Akvatinta i suha igla na papiru

<https://www.tate.org.uk/art/artworks/johns-title-not-known-p78074>

I i II grafika, Bez naziva, 1969., Akvatinta, bakropis i suha igla na papiru

<https://www.tate.org.uk/art/artworks/johns-title-not-known-p78072>

<https://www.tate.org.uk/art/artworks/johns-title-page-p78065>

- **ANDY WARHOL**

Cagney, 1962., sitotisak

https://www.moma.org/collection/works/84127?classifications=8&date_begin=Pre-1850&date_end=2023&q=andy+warhol&utf8=%E2%9C%93&with_images=1

Jacqueline Kennedy III from 11 Pop Artists

Volume III, 1965, 1966

sitotisak

https://www.moma.org/collection/works/65797?classifications=8&date_begin=Pre-1850&date_end=2023&q=andy+warhol&utf8=%E2%9C%93&with_images=1

Mick Jagger from the portfolio Mick Jagger, 1975.

https://www.moma.org/collection/works/71534?classifications=8&date_begin=Pre-1850&date_end=2023&direction=fwd&page=2&q=andy+warhol&utf8=%E2%9C%93&with_images=1

Untitled from Electric Chairs, 1971.

https://www.moma.org/collection/?utf8=%E2%9C%93&q=andy+warhol&classifications=8&date_begin=Pre-1850&date_end=2023&with_images=1&page=&direction=fwd

Brillo Box, 1964., sitotisak i tinta na drvu

<http://vertical.com/W/daily-2/andy-warholbrillo-boxes/>

Campbell, Del Monte and Heinz Boxes, 1964., sitotisak i tinta na drvu

<http://vertical.com/W/daily-2/andy-warholbrillo-boxes/>

CAMPBELL'S SOUP CANS, 1964.

<https://www.sothebys.com/en/articles/the-story-of-andy-warhols-campbells-soup-cans>

- **ROBERT RAUSCHENBERG**

For Ferraro, 1992.

sitotisak

<https://www.composition.gallery/artist/robert-rauschenberg/>

Hot Shot, 1983.

litografija

<https://www.moma.org/collection/works/64813>

'Topher from Ruminations, 1999.

Litografija

<https://www.moma.org/collection/works/76535>

- **RICHARD HAMILTON**

Five Tyres Moulded, 1972.

Kolotipija iz portfelja od sedam sitotisaka, jednog gumenog reljefa i jedne kolotipije

<https://www.moma.org/collection/works/407948>

Five Tyres Remoulded, 1972.

Sitotisak na poliesterskoj foliji

<https://www.tate.org.uk/art/artworks/hamilton-five-tyres-remoulded-65337/2>

Five Tyres Remoulded, 1972.

Gumeni reljef

<https://www.tate.org.uk/art/artworks/hamilton-five-tyres-remoulded-65337>

Kolotipija iz portfelja od sedam sitotisaka, jednog gumenog reljefa i jedne kolotipije

<https://www.moma.org/collection/works/407942>

Kolotipija iz portfelja od sedam sitotisaka, jednog gumenog reljefa i jedne kolotipije

<https://www.moma.org/collection/works/407941>

- **ZEVS**

The Big Oil Splash, 2016.

https://io.wp.com/plainmagazine.com/wp-content/uploads/2016/08/content_plain-magazine-zevs-02.jpg?ssl=1

The big oil splash, 2016.

<https://plainmagazine.com/artist-zevs-goes-anti-oil-latest-exhibition/>

The Last Cowboy is Dead, 2021.

<https://ccandratx.eu/exhibitions/archive/zevs>

Plakat izrezan skalpelom

Instalacija predstavljena 2004. godine u galeriji tijekom izložbe „Show Room“ #3

<http://www.patriciadorfmann.com/artist/zevs/>

WARNING, 2004.

Poster

Potpisano ograničeno izdanje

<http://www.patriciadorfmann.com/artist/zevs/>

- **FELIX GONZALEZ-TORRES**
Untitled (Death by Gun), 1990.
Otisak na papiru, bezbroj kopija
<https://www.moma.org/collection/works/61825>
- **KELLEY WALKER**
Black Star Press, Star Press Star, Black Press, 2004.
triptih, skenirana slika i sitotiskom otisnuta bijela i crna čokolada preko digitalnog printa na platnu
<https://rubellmuseum.org/bbs-kelley-walker>

SCHEMA: AQUAFRESH PLUS CREST WITH SCOPE, 2003.
skenirana slika i pasta za zube, digitalni print sa zlatnim listićima na arhivskom akvarel papiru
<https://www.artuner.com/artists/kelley-walker>

SCHEMA: AQUAFRESH PLUS CREST WITH WHITENING EXPRESIONS (TRINA), 2016.
skenirano, isprintano, intervencija zubnom pastom
<https://www.riverfronttimes.com/news/gallery-defends-kelley-walker-artist-under-fire-in-cam-st-louis-exhibit-3121476>

Jukstapozicija

Riječ jukstapozicija u doslovnom i najopćenitijem značenju jest stavljanje nečega uz, pokraj, pored nečega drugog (stvari, predmeti, tekstone, osjećaji, riječi...). Često suprotstavljene površine ili predmeti vizualno ili sadržajno tvore nekakav kontrast ili provokativnu usporedbu.

U umjetnosti je komponiranje po načelu suprotstavljanja odnosno jukstapozicije često sastavljeno od različitih naoko nepovezanih elemenata ili dijelova postavljenih jedan pored drugog ili jedan iznad drugog ne bi li zajedno stvorili zanimljiv vizualni izazov. Likovne tehnike u kojima je najvidljivija jukstapozicija su upravo one koje omogućavaju „brzu“ usporedbu i stvaranje novog konteksta kao kolaž, fotomontaža, asamblaž,⁸ fotografija i dr.

Ponekad se elementi suprotstavljaju radi isticanja nevjerojatnih sličnosti. Stavljanje različitih elemenata u međusobnu interakciju nisu slučajne, već vode prema misaonoj interakciji gledatelja u tumačenju međusobno povezanih elemenata kako bi se ispostavilo neko raspoloženje kao neizvjesnost, ironija, humor, tuga⁹ i na taj način prenijela poruka umjetničkog djela.

„Uobičajeni primjeri jukstapozicije, koji se mogu primijeniti u nizu različitih umjetničkih formi, uključuju svjetlo i tamu, bogatstvo i siromaštvo, dobro i zlo, civilizaciju i prirodu te toplinu i hladnoću. Postavljanje pojedinačnih stavki u ovim parovima blizu jedna drugoj, bilo riječima ili na platnu, naglašava njihove velike razlike.“¹⁰

U umjetnosti grafike često se pojavljuje načelo komponiranja jukstapozicije supostavljanjem elemenata, čime se stvara jedna nova dinamika, uspoređuju se naoko neusporedivi elementi. Jukstapozicija se postiže namjernim suprotstavljanjem različitih površina ili sadržaja u likovno-estetskom prikazu umjetničkog rada. Često se umjetnici služe tehnikama fototransfera ili otisnutim grafičkim proizvodima te apliciraju elemente kojima nešto žele suprotstaviti ili usporediti. Koristeći se reklamama i propagandnim tiskovinama moguće je jukstapozicijom ironizirati neku društvenu pojavu i istaknuti društvene devijacije.

⁸ <https://ucblueash.edu/about/community/art-gallery/juxtaposition.html> (03.02.2024.)

⁹ <https://www.skillshare.com/en/blog/juxtaposition-and-its-role-in-art-literature-and-photography/> (3.02.2024.)

¹⁰ ibid

Zadaci za samostalno istraživanje

U danim primjerima umjetničkih radova istraži kojim se likovnim tehnikama umjetnici služe u komponiranju po načelu jukstapozicije? Što su time postigli?

Analiziraj koji su elementi na umjetničkim radovima u jukstapoziciji?

Razmisli o sebi i svojoj okolini te zabilježi u vizualni dnevnik što smatraš da se može komponirati po načelima jukstapozicije? Koje elemente želiš dovesti u suodnos i zašto?

- **RENÉ MAGRITTE**
<https://www.masterworksfineart.com/artists/rene-magritte/lithographs>
- **MIRJANA VODOPIJA**
<http://www.go.alu.hr/?portfolio=avakai>
- **POPE. L**
<https://www.moma.org/magazine/articles/1021>
- **JOHN BALDESSARI**
Grass, Water Heater, Mouths, & etc. (for John Graham), 1994., želatinski srebrni otisak, grafika u boji i mrlja od ulja
<https://www.moma.org/calendar/exhibitions/420>
- **HERBERT MATTER**
Grafički dizajn, izložba MOMA, 1991.
<https://www.moma.org/calendar/exhibitions/340>
- **JAMES ROSENQUIST**
<https://www.moma.org/artists/5021>
- **ALBRECHT HEUBNER**
Contrasting Photomontages (From Joost Schmidt's Bauhaus Design Course). 1930–1933
<https://www.moma.org/collection/works/154325>
- **BOYD WEBB**
Scott's Tent, 1984.
<https://www.tate.org.uk/whats-on/tate-britain/turner-prize-1988/turner-prize-1988-artists-boyd-webb>
- **LINDER – grupa feministica**
Women In Revolt!: Art and Activism in the UK 1970-1990
Untitled, 1976.
<https://www.tate.org.uk/art/artworks/linder-untitled-t12499>
Untitled, 1976.
<https://www.tate.org.uk/art/artworks/linder-untitled-t12498>
<https://www.tate.org.uk/art/artworks/linder-untitled-t12500>

<https://www.tate.org.uk/art/artworks/linder-untitled-t12502>

- **ION GRIGORESCU**

Throat (Self-portrait with Tutankhamen), 1976.

<https://www.tate.org.uk/art/artworks/grigorescu-throat-self-portrait-with-tutankhamen-t14036>

- **RAOUL HAUSMANN**

The Art Critic, 1919-1920

<https://www.tate.org.uk/art/artists/raoul-hausmann-1254>

- **MLADEN STILINOVIĆ**

Pjevaj!, 1980.

<https://mladenstilinovic.files.wordpress.com/2013/10/sing.jpg>

<https://mladenstilinovic.com/works/>

- **VLASTA DELIMAR**

Radovi

<https://www.performer-delimar.hr/works.html>

Višeslojnost / *Layering*

Ako razmišljamo o slojevima znamo da se radi o množini nečega, o naslagama, o nečem kompleksnom, mnogostrukom, složenom... Sve su to česti sinonimi kojima se opisuju kompozicije suvremenih umjetničkih radova u kojima je dominantno načelo komponiranja akumulacija istog elementa ili različitih elemenata koji su postavljeni u neki međuodnos.

Višeslojnost nastaje akumulacijom elemenata kompozicije ili objekata koji su isti ili po nekom značenju slični, nanošenjem slojeva u crtežu, otiskivanjem više matrica koje tvore kompoziciju, stupnjevanjem slojeva u grafičkom dizajnu i digitalnoj umjetnosti, pretapanjem fotografija u slojevima...

Umjetnički radovi u grafici kojima je uslojavanje dominantno kompozicijsko načelo može biti vidljivo na plohi odnosno grafičkom listu ili u prostoru, kao instalacija grafičkih listova, zatim kombiniranje listova s drugim medijima poput videa, fotografije i sl.

Zadaci za samostalno istraživanje

U daljnjim primjerima iz medija fotografije, skulpture, instalacije i grafike analiziraj koja uslojavanja umjetnici i umjetnice primjenjuju i pokušaj dovesti to u vezu s razlogom nastanka pojedinog rada, nazivom rada i porukom koja se šalje promatraču.

Razmisli je li na tvom radu ili radu nekog umjetnika vidljiva višeslojnost. Zašto se umjetnik / umjetnica poslužila takvim kompozicijskim načelom?

Upiši i nacrtaj proučeno u svoj vizualni dnevnik.

- **GAURI GILL, RAJESH VANGAD**
The Eye in the Sky, 2014/2016, tuš na crno bijelom printu fotografije /
<https://www.tate.org.uk/art/student-resource/exam-help/layers-coursework-guide>

- **TONY CRAGG**
Stack, 1975. / složeno, stog/drvo, beton, cigle, metal, plastika, tekstil, karton i papir,
<https://www.tate.org.uk/art/student-resource/exam-help/layers-coursework-guide>
Cumulus 1998., staklo, <https://www.tate.org.uk/art/artists/tony-cragg-953>
- **CILDO MEIRELES** rođ. 1948.
Babel, 2001. / Babilon, Babilonska kula/radio, svjetlo i zvuk
<https://www.tate.org.uk/art/student-resource/exam-help/layers-coursework-guide>
- **JACQUES MAHÉ DE LA VILLEGLÉ** (1926 – 2018)
Les Jazzmen, Printed papers on canvas
<https://www.tate.org.uk/art/artworks/villegle-jazzmen-to7619>
- **ROBERT RAUSCHENBERG**
Shades, 1964. / sjene/
https://www.moma.org/collection/works/14718?classifications=19&date_begin=Pre-1850&date_end=2023&include_uncataloged_works=1&q=Robert+rauschenberg&utf8=%E2%9C%93
Ringer State (Hoarfrost Edition), 1974.
fototransfer otapalima, offsetna litografija i sitotisak na papirnatij vrećici i tkanini
<https://www.rauschenbergfoundation.org/art/artwork/ringer-state-hoarfrost-edition>
Untitled (Hoarfrost Edition), 1975.
fototransfer otapalima, offsetna litografija i sitotisak na kartonskoj kutiji i tkanini
<https://www.rauschenbergfoundation.org/art/artwork/preview-hoarfrost-edition>
Preview (Hoarfrost Edition), 1974.
fototransfer otapalima, offsetna litografija i sitotisak na kartonskoj kutiji i tkanini
<https://www.rauschenbergfoundation.org/art/artwork/preview-hoarfrost-edition>
Soundings, 1968.
refleksirajući pleksiglas /ogledalo od pleksiglasa/ sitotisak na pleksiglasu sa svjetlom i električnim elementima,
<https://www.rauschenbergfoundation.org/art/artwork/soundings>
- **MIRJANA VODOPIJA**
Odras, 1994., tisak na prozirnomoj platnu, svjetlo, instalacija,
<http://www.go.alu.hr/?portfolio=avakai>, <http://www.go.alu.hr/?portfolio=avakai>
ŠUMA, 2001., digitalni print na foliji, pleksiglas i led svjetlo
<https://www.mutualart.com/Artwork/SUMA/ED86F53B7E2224B9B3D92B27ECD1ACF8>
5 godišnjih doba, 1994., sitotisak na pleksiglasu, fotografija
<https://croatian-photography.com/author/mirjana-vodopija/>
Blue Circle, 2002., dvobojna litografija
<https://tamarind.unm.edu/product/mirjana-vodopija-blue-circle-2002-02-345/>

Folio, 2002., dvobojna litografija

<https://tamarind.unm.edu/product/mirjana-vodopija-folio-2002-02-332/>

- **MELINDA KOSTELAC**

Retrografija, 2016., fototransfer, akvatinta tiskano na paus papiru

<https://ns-dubrava.hr/2020/03/09/melinda-kostelac/>

- **CELESTINA VIČEVIĆ**

Mini Me i Na naaa!, 2010., linorez na japanskom papiru

<http://celestinavicevic.blogspot.com/2010/08/2010-mini-me-i-na-naaa-galerija.html>

<http://celestinavicevic.blogspot.com/2010/08/2010-mini-me-i-na-naaa-galerija.html>

Cvijet – miris, 2013.

Svjetlosni objekti i ambijent, linorez na organdiju (vrsta tekstila)

<https://dalmatinskiportal.hr/zivot/celestina-vicevic--moji-radovi-probuditi-ce-vam-osjecaje-mira--zadovoljstva-i-vedrine--a-manje-je-vazno-sto-je-na-njima-prikazano/10971>

Tekst i slika

Riječ kao umjetnost. Umjetnost u riječima. Tipografija. Umjetnost teksta. Tekst kao medij. Sve navedeno jesu pojmovi pod kojima se mogu pronaći umjetnički radovi gdje je kompozicija sazdana samo od teksta ili je kombinacija slike i teksta.

„Koristeći tekst kao središnje komunikacijsko sredstvo u svom umjetničkom izričaju, umjetnici ističu slova, brojke i riječi kao primarna sredstva za prenošenje svoje poruke¹¹.

U stvaranju kompozicije često postoji komplementarna uloga teksta i slike u kojima tekst komunicira one aspekte koje slika ne može i obrnuto.¹²

Tekst je odmah nakon slike jedan od najjačih vizualnih elemenata jer gledatelju može ukazati na ono što želimo umjetničkim djelom komunicirati kroz igru riječi.

Međudjelovanje između dva elementa / slike i teksta / stvara različite asocijacije koje mogu aludirati na bilo koji društveni kontekst, može nas provocirati ili natjerati na preispitivanje vlastitih stavova. Iz tog razloga mnogi umjetnici koriste tekst u različite svrhe, od pojašnjavanja ideje umjetničkog djela, preko provokacije do isticanja vizualno-grafičke kvalitete znakova.

Brojni su primjeri u umjetnosti vezani samo uz tekst, ili uz sliku i tekst, ili uz korištenje gotovih tekstova ili knjiga i različitih intervencijama u njima. Kombinirajući različite grafičke postupke i intervencije formira se nova verbalna i vizualna poruka.

Zadaci za samostalno istraživanje

U daljnjim primjerima iz medija fotografije, skulpture, instalacije i grafike uočiti u kojim je radovima tekst, tipografski znak i kombinacija teksta i slike.

Kako na vas djeluje rad koji je tekstualan, odnosno koji je kombinacija teksta i slike?

Odaberi neke autore i pokušaj implementirati u svoju ideju tekst ili tekst i sliku

¹¹ <https://mymodernmet.com/text-art-masters/> (20.02.2014.)

¹² <https://mymodernmet.com/text-art-masters/> (20.02.2024.)

referirajući se na: trenutni društveni kontekst, neki događaj koji želite iznijeti, društvenu nepravdu, vlastite osjećaje, neku provokaciju ili poruku koju želite prenijeti.

Obrati pažnju na poruku koju šalješ i kako se slika i tekst međusobno nadopunjuju.

Upiši i nacrtaj ideje u vizualni dnevnik.

- **PETER HUTCHINSON**
<https://www.moma.org/artists/2782>
- **MARIE YATES**
The Only Women, 1984.
<https://www.tate.org.uk/art/artworks/yates-the-only-woman-p21019>
- **BRUCE NAUMAN**
Clear Vision, 1973., litografija i sitotisk na papiru
<https://www.typeroom.eu/from-picasso-to-ed-ruscha-the-use-of-text-in-visual-art-explained>
- **RAY YOSHIDA**
AAIEEE!, 1996., kolaž na papiru
<https://www.typeroom.eu/from-picasso-to-ed-ruscha-the-use-of-text-in-visual-art-explained>
- **WARRINGTON COLESCOTT**
Your Day in Court, 1971., suha igla, bakropis, akvatinta, drvorez, meki vosak, graviranje
<https://www.typeroom.eu/from-picasso-to-ed-ruscha-the-use-of-text-in-visual-art-explained>
- **BARBARA KRUGER**
Untitled (Your body is a Battleground), 1989. <https://mymodernmet.com/text-art-masters/>
Untitled (I shop therefore I am), 1987., <https://mymodernmet.com/text-art-masters/>
Power Pleasure Desire Disgust, 2021., video instalacija
<https://www.sothlondongallery.org/exhibitions/barbara-kruger-power-pleasure-desire-disgust/>
- **SHIRIN NESHAT**
Rebellious Silence (1994.), foto print, <https://signsjournal.org/shirin-neshat/>
Untitled, from the series Women of Allah (1996.), <https://news.artnet.com/art-world/shirin-neshat-new-film-broad-1547389>

Women Of Allah, <http://www.dreamideamachine.com/?p=7290>

Whispers, 1997., Women of Allah, <https://www.mudam.com/collection/shirin-neshat>

- **JENNY HOLZER**

New York City, 1985., <https://mymodernmet.com/text-art-masters/>

Siena, Italy, 2009., <https://mymodernmet.com/text-art-masters/>

- **ED RUSCHA**

The Absolute End, 1982., suhi pigment na papiru, <https://mymodernmet.com/text-art-masters/>

Standard Station, 1966., sitotisak, <https://www.lacma.org/art/exhibition/ed-ruscha-standard>

Double Standard, 1969., sitotisak u 11 boja, <https://www.lamodern.com/auctions/2020/02/modern-art-design/23>

Kolekcija od Ed Ruscha u MOMA:

https://www.moma.org/collection/?utf8=%E2%9C%93&q=EDWARD+RUSCHA&classifications=8&date_begin=Pre-1850&date_end=2023&with_images=1

- **ROY LICHTENSTEIN**

Volume II, 1965., sitotisak

https://www.moma.org/collection/works/65784?classifications=8&date_begin=Pre-1850&date_end=2023&q=roy+lichtenstein&utf8=%E2%9C%93&with_images=1

Sweet Dreams, Baby! from 11 Pop Artists, Volume III, 1965, published 1966, sitotisak

https://www.moma.org/collection/works/65792?classifications=8&date_begin=Pre-1850&date_end=2023&direction=fwd&page=2&q=roy+lichtenstein&utf8=%E2%9C%93&with_images=1

- **CHRISTOPHER WOOL**

Apocalypse Now, 1988., <https://mymodernmet.com/text-art-masters/>

- **BRUCE NAUMAN**

One Hundred Live and Die, 1984., <https://mymodernmet.com/text-art-masters/>

The True Artist Helps the World by Revealing Mystic Truths, 1967.

<https://mymodernmet.com/text-art-masters/>

- **ADAM PENDLETON**

Black Dada, <https://www.widewalls.ch/magazine/adam-pendleton-interview>

WE (we are not successive), 2015.

Sitotisak na sjajnoj površini čelika,

<https://www.nytimes.com/2016/02/12/arts/design/an-adam-pendleton-exhibition-will-open-in-new-orleans.html>

- **GUERRILLA GIRLS**

Guerrilla Girls Definition Of A Hypocrite, 1990., poster, sitotisak,
<https://www.artsy.net/article/artsy-editorial-13-artists-highlight-power>
<https://www.artsy.net/artwork/guerrilla-girls-guerrilla-girls-definition-of-a-hypocrite>

Moraju li žene biti gole da bi ušle u Met. muzej? / Do Women Have To Be Naked To Get Into The Met. Museum? (1989.), sitotisak, <https://www.guerrillagirls.com/>
<https://www.guerrillagirls.com/work>

- **IVANA BAJCER**

Ispiranje, 2018., video performans, <https://www.kgz.hr/hr/dogadjanja/ivana-bajcer-i-lucija-zuti-podvlacimo-crtu/45208> <https://hulu-split.hr/artisti/bajcer-ivana/>

O događajima i odnosima, Zahvala, 2018. bakropis,
<https://www.shira.alu.hr/izlozbe/ivana-bajcer-dvostruka-o-cekivanja-2-0-1-9/>

- **TANJA DABO**

Kolekcija za pamćenje I i II, umjetnička knjiga, drvorez, pozlata
<https://vizkultura.hr/intervju-tanja-dabo/>

Pokora, 2011., litografija, <https://vizkultura.hr/intervju-tanja-dabo/>

- **LETRICIJA LINARDIĆ**

Parole, 2011., instalacija print na tkanini, bazeni od pleksiglasa, voda
<https://letricija.wixsite.com/letricijalinardic/parole>

Indulgencije, 2011., instalacija, sitotisak, drvo, tkanina, ukrasna traka
<https://letricija.wixsite.com/letricijalinardic/indulgences>

Vizualni dnevnik – moćan alat za kreiranje umjetničkih ideja

Vizualni dnevnik je oblik prikupljanja misli i likovnih ideja. Obuhvaća različite vrste kreativnih izraza, od pisanog izražavanja, crtanja i skiciranja do fotografija i videozapisa. Bilježe se važne informacije, misli, emocije, dojmovi, asocijacije, ideje, snovi, istražuje se mašta i neposredna okolina. U takvom dnevniku dokumentira se svakodnevni život, neobični događaji, putovanja...

Također, vizualni dnevnik je vrsta introspekcije u odnosu na stvari i pojave oko nas. Kritičkim promatranjem zabilježenih dnevničkih slika i zapisa možemo iznjedrili umjetničku ideju koja je originalna i nezamjenjiva u razvoju i osvještavanju interesa, razvoju individualne umjetničke ideje. Vizualni dnevnik je neformalan, pruža nam prostor za istraživanje i eksperimentiranje, komentiranje, iskazivanje mišljenja, a da pritom nismo izloženi pogledima i kritici drugih. To je prostor slobode kreiranja i stoga je moćan alat za kreiranje vizualnih predodžbi i razvoja umjetničkih ideja (koncepta).

Od teme kojom se želimo baviti i koja nas interesira do razvijene umjetničke ideje dugačak je put. Tema je jako široko obuhvaćen osobni, emocionalni ili društveno uvjetovani problem. Osim u istraživanju tema koje su fokus naših interesa, vizualni dnevnik može poslužiti i u razvoju vlastitog kreativnog procesa. Često se misli da kreativni proces počinje s idejom, no ideja je negdje u sredini tog procesa.

Kreativni proces od teme do ideje

Kada pronađemo temu koja nas interesira, ulazimo u prvu fazu kreativnog procesa. To je tzv. preparacija u kojoj prikupljamo podatke, analiziramo probleme, uočavamo neke sličnosti s problemima koje do tada nismo uočavali; drugim riječima, to je

preliminarno ili inicijalno istraživanje¹³. Vizualni dnevnik kojim prikupljamo podatke pomaže nam da uočimo neke probleme i da se zainteresiramo za njih.

Nakon toga nesvjesno ulazimo u fazu inkubacije u kojoj aktivno procesiramo sferu našeg interesa različitim nesvjesnim i svjesnim metodama poput pronalaženja asocijacija, igre rješavanja problema, vođenja vizualnog dnevnika. U ovoj fazi razmišljamo o kompozicijskim odnosima koji pružaju neku asocijativnu igru, o vizualnim prednostima neke grafičke tehnike; razmišljamo o svojim stavovima, o svojem položaju u nekim društvenim odnosima, o intimnim odnosima i emocijama. Trajanje inkubacije može biti višegodišnje ili vrlo kratko.¹⁴ U ovoj fazi često mislimo da smo zatočeni nekom temom, da ne znamo što ćemo s njom, to je faza u kojoj marljivo radimo i nismo svjesni pomaka.

U sljedećoj fazi, fazi iluminacije, pojavljuje se pročišćena ideja koja nam se čini dobra i obećavajuća. Pojavljuje se naglo poput bljeska, bez naše svjesne kontrole. U ovoj se fazi dnevnikom može detaljnije „izbrusiti“ i pročititi ideju. To sada postaje svjestan rad na razvoju neke ideje te se promišlja o tome kako je prikazati, koji medij odabrati. Tu ulazimo u fazu verifikacije te ideje, u kojoj razmišljamo je li ideju potrebno izmijeniti, prilagoditi, je li ona jasno zaokružena i prihvatljiva za oči javnosti (vidi poglavlje „Umjetnička ideja – druga stvarnost“, „Umjetničko djelo“).

Pregledavanjem bilješki unatrag možemo uočiti da vizualni dnevnik prati naš razvoj, razvoj teme ili tema koje su u sferi naših interesa. Praćenjem vlastitih misli i skica otkrivamo želje, interese, likovne probleme ili društveno socijalne probleme koji postaju dio naše umjetničke ideje. Tada svoj odnos prema stvarnosti prebacujemo kroz umjetnički koncept u drugu stvarnost koja indirektno kroz metaforu ili simboliku progovara o problemu.

¹³ Arar, Lj., Rački, Ž.: Priroda kreativnosti. Psihologijske teme (2003). No 12: 3-22 / https://www.researchgate.net/profile/Zeljko-Racki/publication/27197408_Priroda_kreativnosti/links/566ef97408ae4bef40617boe/Priroda-kreativnosti.pdf, (31.01.2024.) str. 9

¹⁴ ibid

Redovitim vođenjem vizualnog dnevnika usmjeravamo koncentraciju na problem i na pronalaženje vlastitih umjetničkih postupaka. U tom introspekcijskom doživljaju svaki se put suočavamo s praznim stranicama koje čekaju da budu popunjene našom rukom, nama samima.

Zadaci za samostalno istraživanje

Pregledaj i analiziraj vizualne dnevnike različitih umjetnika i umjetnica. U čemu je razlika između renesansnih i ovovjekovnih vizualnih dnevnika?

Istraži kojim se sve temama bave umjetnici? Kojim se likovnim tehnikama služe u izradi dnevnika?

Kako su konceptualni umjetnici doživljavali i odnosili se prema vizualnom dnevniku?

Razmisli je li vizualni dnevnik umjetnički rad ili nije? Zašto?

- **LEONARDO DA VINCI**

<https://www.vam.ac.uk/articles/leonardo-da-vincis-notebooks>

<https://www.nationalgeographic.com/premium/article/leonardo-davinci-notebooks-diaries-renaissance-man>

- **VINCENT VAN GOGH**

<https://www.vincentvangogh.org/van-gogh-letters.jsp>

- **JANICE LOWRY**

https://www.si.edu/object/janice-lowry-journal-93%3AAAADCD_item_14735

<https://www.smithsonianmag.com/arts-culture/drawn-from-life-142610269/>

- **JEAN-MICHEL BASQUIAT**

https://www.brooklynmuseum.org/exhibitions/basquiat_notebooks/

- **FRIDA KAHLO**

<https://www.hagitaz.com/en/frida-kahlos-art-journal/>

<https://artsandculture.google.com/story/9AWxmDksayhmJA>

Umjetnička ideja (koncept) – druga stvarnost

„Umjetnički koncept je ideja, pojam, zamisao, misaoni plan, projekt ili program.“¹⁵
Umjetnički koncept je verbalno rastumačena mentalna predodžba ili misaoni plan stvaranja. Svaki umjetnički rad stvara se u skladu s nekom našom idejom (konceptom). „Umjetničko djelo nije direktni ili slučajni izraz i proizvod umjetnika nego smišljen i usmjeren projekt (koncept) realizacije“¹⁶ određene teme u prerađenoj i osmišljenoj formi nekog osobnog konstrukta.

Teme kojima se bavimo široko obuhvaćaju naše interese. Usmjeravanjem osobnih interesa prema nekoj temi, prikupljanjem podataka, istraživanjem različitih aspekata vezanih za tu temu i vođenjem vizualnog dnevnika otvaramo put ka stvaranju ideje (koncepta). Prikupljene informacije transformiramo u umjetnički konstrukt koji je temelj ideje (koncepta) odnosno umjetničkog rada kao posljedice.

Potrebno je razlikovati umjetnički koncept od konceptualne umjetnosti u kojoj je koncept i proces nastajanja koncepta umjetnički rad sam po sebi.

Nakon promatranja umjetničkih radova iz prethodnih poglavlja i samostalnog istraživanja može se primijetiti da svaki rad ima ideju, ima poruku koja se šalje gledatelju i koja je predstavljena na drugačiji način. Svaki umjetnik kroz vlastiti umjetnički konstrukt odnosno umjetničku ideju (koncept) predstavlja gledatelju umjetnički rad kojim se propituje neki likovni problem ili se kritizira i dovodi do apsurdna neka društvena pojava. Takvim pristupom umjetnosti gledatelj se poziva na uključivanje, od uživanja u kompozicijskim vizualnim bravurama do iščitavanja poruke umjetničkog djela u kojem ga se poziva na razmišljanje o problemu, na osvještavanje ili preispitivanje vlastitih stavova.

Umjetničke teme kojima se umjetnici bave mogu proizlaziti iz vlastitog promišljanja o samom mediju, njegovim mogućnostima i tehničkim izazovima, zatim ulaženjem u

¹⁵ Šuvaković, M.: Pojmovnik suvremene umjetnosti, Horetzky, Zagreb i Vlees & Beton, Ghent, 2005., str. 308

¹⁶ Ibid., str. 308

introspekciju istraživanjem tema vezanih za vlastite emocije i intimu ili se referiraju na društveno socijalne teme, a sve to kroz simboliku i metaforu odnosno osobni konstrukt druge stvarnosti.

Naša razmišljanja, iskustva, interesi i naše okruženje utječe na formiranje nas samih, ali utječe i na umjetnikovo promišljanje i razvoj interesa prema različitim temama. Kako bismo mogli svoje umjetničke ideje (koncepte) samostalno izraditi i kritički promotriti potrebno je iskustvo. Jedan od ciljeva ovog kolegija jest upravo stjecanje i razvoj tog vrijednog iskustva koje je temelj umjetničkog koncepta.

Suvremeni koncepti umjetnosti često se „žele približiti publici, uključiti gledatelja, stopiti se sa svagdašnjim životom. No, likovna kritičarka Catherine Millet smatra kako neki suvremeni umjetnici u silnoj želji da prodru u zbilju zaboravljaju da je umjetnost fikcionalna i simbolička djelatnost te da pripada drugoj stvarnosti“.¹⁷

Budući da je umjetnička ideja jedan misaoni plan, potrebno ju je verbalizirati i napisati. U tom procesu tema se raščlanjuje na više povezanih segmenata – razmišlja se o grafičkoj tehnici, o materijalima i njihovoj likovnoj i vizualnoj izražajnosti, načinima na koje bi se tema simbolički trebala prikazati, načinu na koji će biti prikazana javnosti, kao i o tome hoće to biti individualni projekt ili će u procesu nastanka uključiti i druge ljude, ispituje se kako i zašto su to drugi umjetnici radili itd. Svakom segmentu potrebno je posebno pristupiti i analizirati ga iz vlastitog kuta. Odgovore na sva pitanja potrebno je sintetizirati u umjetničku ideju (koncept) i, naravno, zapisati.

Zapisana umjetnička ideja je lajtmotiv koji nas drži u fokusu dok umjetnički rad praktično izvodimo. Često se i mijenja, nadograđuje, krati... što je normalan proces od ideje do realizacije umjetničkog rada.

¹⁷ [suvremena-umjetnost-millet.pdf \(hsaica.hr\) / https://hsaica.hr/wp-content/uploads/2019/12/suvremena-umjetnost-millet.pdf](https://hsaica.hr/wp-content/uploads/2019/12/suvremena-umjetnost-millet.pdf) (31.01.2024.) str. 97

Umjetnički rad

Umjetnički rad je proizvod svih prethodnih segmenata koji smo analizirali, pripremili i postupno izveli (mentalno i praktično) u jedinstvenu cjelinu.

Odabir načela komponiranja, stvaranje konstrukta u prikazu umjetničke ideje, odabir medija, likovne tehnike i formata jest isključiva i ekskluzivna umjetnička sloboda.

Umjetničku ideju (koncept) potrebno je pripremiti za izvedbu. Sve ono što smo zapisali treba prilagoditi grafičkom mediju. Grafika je organizirana i planirana djelatnost. Svaki korak unaprijed treba promisliti na način da se prikupe potrebni alati i materijali za izvedbu rada, da se isplaniraju postupci i prema tome organizira vrijeme i prostor. Grafika se radi u fazama: faza izrade matrice i faza tiskanja.

Umjetnička ideja i postupci koje smo prethodno osmislili mogu teći na dva načina. Prvi način je da radimo na matrici, mijenjamo je u skladu s mentalnim i tehničkim procesima, stvaramo neposredno uživajući u tim promjenama. Iz svake matrice učimo nešto novo i proces izrade prilagođavamo trenutku. Razvijamo svoj odnos prema ideji i razvijamo individualni likovni izraz od jedne do druge matrice.

Drugi princip je da ideju koju smo osmislili pripremimo, radimo simultano na svim matricama te se držimo vlastite zamisli i kontroliramo postupke s obzirom na prethodni plan.

Odabir grafičke tehnike uvelike pridonosi ne samo vizualnom prikazu umjetničke ideje, nego i postupcima koji smo odabrali. Grafičke tehnike visokog, dubokog i plošnog tiska omogućavaju nam neposredan rad u mediju iz kojeg učimo i rastemo te oblikujemo svaku fazu direktno u materijalu.

Odabirom tehnika propusnog ili digitalnog tiska uglavnom unaprijed planiramo završni otisak ili isprint. Grafičke tehnike tih vrsta ne omogućavaju veće promjene na matrici tijekom njezine izrade.

Svaka grafička tehnika ima svoja vizualna svojstva i prednosti u predočavanju naše umjetničke ideje. Isto tako, svaka grafička tehnika ima i svoja tehnička i vizualna

ograničenja. S iskustvom rada u mediju grafike otkrivamo mogućnosti koje u konačnici prilagođavamo sebi i umjetničkom izrazu.

Odabir kvalitetnih boja i punila, kao i papira na kojem prezentiramo grafiku, vrši se prema grafičkoj tehnici i svojstvima koje ti materijali imaju. Određena svojstva boje namijenjene za određene grafičke vrste tiska, kvaliteta pigmenata i punila, zatim papir, njegova kvaliteta i sastav, boja, tekstura i gramatura stvaraju različit vizualni dojam, kako u transferu ideje i vizualnoj poruci tako i u kvaliteti i trajnosti grafičkog lista – umjetničkog rada.

Izlaganje grafike

Radeći na realizaciji umjetničkog rada i prikazu ideje potrebno je unaprijed osmisliti kako će se umjetnički rad (ciklus grafika, grafička mapa ili umjetnička knjiga, umjetnička instalacija i sl.) prezentirati u javnom prostoru.

Budući da je grafička umjetnost u najvećoj mjeri vezana za papir, potrebno je u fazi tiskanja planirati više otisaka jer se izlagačkim aktivnostima grafički listovi, knjige i dr. uništavaju. Također, potrebno je osmisliti način izlaganja umjetničkog rada koji će najbolje predstaviti našu ideju. Umjetnički radovi mogu biti u funkciji prikaza naše ideje koja se razgledava, a mogu i pozivati gledatelja na interakciju. Sve to treba uzeti u obzir prije javnog izlaganja jer ćemo time odrediti način izlaganja, kao i potrebne materijale. Za prikaz grafičkih listova tradicionalno su se upotrebljavala stakla. Između dva stakla umetao se list koji je i nakon izložbe, uz ispravno rukovanje tehničara, ostao u najvećoj mjeri sačuvan. Danas se stakla rijetko koriste u galerijama. Grafički list se može izlagati i opremljen (uokviren) ako to odgovara našoj umjetničkoj ideji. Najčešće se za izlaganje neopremljenih grafičkih listova koriste kvačice za papir koje omogućavaju lakši postav na zidu ili u prostoru. Listom je potrebno oprezno manipulirati korištenjem pamučnih rukavica kako ne bi došlo do nepotrebnih oštećenja. Uputno je izrezati manje komade papira i podložiti ispod kvačice radi sprečavanja oštećenja grafičkog lista od pritiska kvačice. Veći grafički

listovi na zidu trebaju se učvrstiti na donjem rubu radi sprječavanja oštećenja uslijed pomicanja.

Za izlaganje grafičkih mapa ili umjetničkih knjiga koje se na izložbi pregledavaju listanjem, potrebno je posebno osmisliti postav korištenjem pomagala za nagib knjige, vitrina, primjerenih stolova ili polica te postaviti pamučne rukavice za listanje.

Kada pročišćenu umjetničku ideju odnosno umjetnički rad prikazujemo u nekom prostoru, rad prilagođavamo tom prostoru i tako ga kritički sagledavamo. Izlaganje rada je i komunikacijski izazov s publikom. Izložba i prezentacija umjetničkog rada važan je segment umjetničkog djelovanja jer nam daje povratnu informaciju o umjetničkom radu. Prilagođavajući se galerijskim prostorima, mijenjamo prezentaciju i vizualni dojam rada, što nam daje pogled iz drugog kuta.

Usmena prezentacija i *artist statement*

Usmenom prezentacijom vlastitih radova i iznošenjem cjelokupne ideje pred drugima omogućava nam da bolje sagledamo sve elemente umjetničke ideje. Daje nam mogućnost izražavanja zadovoljstva ili nezadovoljstva nekim segmentom. Sudjelovanjem u zajedničkom razgovoru o radovima promatramo svoj rad u odnosu na druge i propitujemo jesmo li sve segmente umjetničke ideje zadovoljili, možemo li nešto izmijeniti, kako bi to utjecalo na rad i kako bi ta promjena utjecala na gledatelje.

Često se umjetnike na izložbi pita da verbaliziraju vlastiti rad. Verbalizacija skraćene umjetničke ideje omogućava nam da povežemo svoj rad s gledateljem, da gledatelju damo „ključ“ gledanja umjetničkog djela.

Jednostavnija forma kojom ukratko opisujemo vlastite stavove i razmišljanja, promatramo neke probleme i verbaliziramo neku misaonu viziju naziva se *artist statement* ili umjetnikova izjava. Ona može biti izrečena, a ako je potrebna za percepciju umjetničkog rada, može uz rad biti i zapisana.

Iz opširne umjetničke ideje (koncepta) koja uključuje cijeli niz razmišljanja i postupaka, od teme do realizacije umjetničkog rada, različitih analiza i sinteza, potrebno je izlučiti nekoliko rečenica koje će opisati drugima što je sfera našeg interesa, što radom prikazujemo, koji je naš stav. *Artist statement* ili umjetnikova izjava referira se isključivo na kritički ili samokritički stav. „*Statementom* umjetnik ne najavljuje promjenu umjetnosti i društva nego iznosi individualno, kritičko, autokritičko i samoodređujuće viđenje vlastite uloge u umjetnosti i društvu.“¹⁸

¹⁸ Šuvaković, M.: *Pojmovnik suvremene umjetnosti*, Horetzky, Zagreb i Vlees & Beton, Ghent, 2005., str. 589

Literatura

S obzirom na to da student samostalno i u suradnji s mentorom oblikuje svoj program rada, tako je i izbor literature potpuno individualan, a smjernice će dati mentor. Preporučuje se konzultacija literature iz suvremene povijesti umjetnosti, teorije umjetnosti, estetike, filozofije, sociologije, književnosti, ali i iz ostalih područja koja su u interesu za realizaciju umjetničkog projekta. Nakon svakog predavanja studentima će biti dostavljena prezentacija s literaturom i poveznicama za daljnje istraživanje.

Obvezna literatura

Paro, F.: Grafički pojmovnik, Akademija likovnih umjetnosti, Zagreb, 2002.
Hozo, Dževad: Umjetnost multioriginala, Prva književna komuna, Sarajevo, 2007.
Rush, M.: New Media in Late 20 th Century Art, Thames & Hudson, London, 1999.
Antresian, G., Adams, C.: The Tamarind Book of Lithography: Art and Techniques, Albuquerque, Harry N. Abrams Inc. Publishers, 2002.

Preporučena literatura

Bourriaud, Nicolas: Relacijska estetika. Postprodukcija. Kultura kao scenarij: kako umjetnost reprogramira suvremenu svijest, Muzej suvremene umjetnosti, Biblioteka Refleksije, Zagreb, 2013.
Castelman, Riva: Prints of the 20th Century. A history. Thames and Hudson, London, 1988.
Millet, Catherine: Suvremena umjetnost., Muzej suvremene umjetnosti, Biblioteka Refleksije, Zagreb, 2004.
Šuvaković, Miško: Pojmovnik suvremene umjetnosti, Horetzky, Zagreb i Vlees & Beton, Ghent, 2005.
Michaud, Yves: Umjetnost u plinovitu stanju: Ogled o trijumfu estetike., Naklada Ljevak, Zagreb, 2004.
Časopisi: Art in America, Kontura, Grafika, Arte

Mrežni izvori

- Arar, Lj., Rački, Ž.: Priroda kreativnosti. Psiholojske teme (2003). No 12: 3-22 / https://www.researchgate.net/profile/Zeljko-Racki/publication/27197408_Priroda_kreativnosti/links/566ef97408ae4bef40617boe/Priroda-kreativnosti.pdf, (31.01.2024.)
- Gude, O. (2004). Postmodern principles: In search of a 21st century art education. *Art Education*, 57(1), 6-14. https://naea.digication.com/omg-archive/Biographical_Info (29.01.2024.)
- [suvremena-umjetnost-millet.pdf \(hsaica.hr\)](https://hsaica.hr/wp-content/uploads/2019/12/suvremena-umjetnost-millet.pdf) / <https://hsaica.hr/wp-content/uploads/2019/12/suvremena-umjetnost-millet.pdf> (31.01.2024.)
- <https://ucblueash.edu/about/community/art-gallery/juxtaposition.html> (03.02.2024.)
- <https://www.skillshare.com/en/blog/juxtaposition-and-its-role-in-art-literature-and-photography/> (3.02.2024.)
- <http://post-what.com/2021/11/decontextualization-and-recontextualization/> (2.02.2024.)
- <http://www.curtismsmithartisteducator.com/class-reflections-blog/reflecting-on-appropriation-and-juxtapositionrecontextualization> (2.02.2024.)
- [matrix | Etymology, origin and meaning of matrix by etymonline](https://www.etymonline.com/word/matrix) <https://www.etymonline.com/word/matrix> (29.01.2024.)